

Education at a Glance: OECD Indicators – 2006 Edition

Summary in Czech

Pohled na školství v ukazatelích OECD – vydání 2006

Shrnutí v českém jazyce

Dokument *Stručný pohled na školství* předkládá vzdělávacím pracovníkům, politikům, studentům a jejich rodičům bohatý soubor údajů prakticky o všech kvantitativních a kvalitativních aspektech vzdělávání a vzdělávací politice v zemích OECD a několika zemích, které nejsou členskými zeměmi OECD. Kromě podrobných údajů o výkonech, výdajích na školství, mírách účasti a organizaci výuky poskytuje zpráva objektivní informace nutné k řešení různých otázek, například jakou váhu přisoudit výuce základních dovedností, jaká by měla být ideální velikosti třídy nebo jak stanovit délku školního roku.

Porovnání kvality vzdělávacích systémů

V roce 2003 proběhl výzkum Programu pro mezinárodní hodnocení studentů (Programme for International Student Assessment – PISA) organizovaný OECD, který měřil matematické schopnosti 15letých žáků ze zemí OECD. Finsko, Korea a Nizozemsko dosáhly nejlepších výsledků ze všech zemí OECD a rozdíl oproti průměru OECD byl vyšší než polovina jedné výkonnostní úrovně (žáci byli podle výsledku řazeni do pěti výkonnostních úrovní). Jedenáct dalších zemí (Austrálie, Belgie, Česká republika, Dánsko, Francie, Island, Japonsko, Kanada, Nový Zéland, Švédsko a Švýcarsko) mělo skóre nad průměrem zemí OECD. Výsledky Irsko, Německo, Rakousko a Slovenské republiky odpovídaly průměru zemí OECD a zbývajících 11 zemí dosáhlo výsledků pod tímto průměrem.

Pro starší generace neexistuje žádné podobné srovnání znalostí, ale určitou představu o dosaženém vzdělání poskytuje informace o ukončování různých vzdělávacích úrovní. V průměru 42 % dospělých (25–64letých) v zemích OECD dokončilo pouze vyšší sekundární vzdělání (odpovídá středoškolskému vzdělání v České republice). Přibližně 30 % dospělých získalo jen primární nebo nižší sekundární vzdělání (mají tedy pouze základní vzdělání, případně základní školu nedokončili) a 25 % má vzdělání na terciární úrovni. Země se však velkou měrou liší v rozložení dosaženého vzdělání v populaci.

Vzdělanostní úroveň Evropy a Spojených států je čím dál více překonávána zeměmi východní Asie. Před dvěma generacemi měla Korea životní úroveň dnešního Afghánistánu a patřila mezi země s nejnižší úrovní dosaženého vzdělání. V současné době dokončilo vyšší sekundární vzdělání 97 % všech 25–34letých Korejců, což je mezi zeměmi OECD nejvíce. Situace v Koreji není výjimečná. V období 1995 až 2004 se v Číně a Malajsii počet studentů navštěvujících univerzitu více než zdvojnásobil, v Thajsku se zvýšil o 83 % a v Indii o 51 %.

Asijské státy si vedou dobře rovněž z hlediska kvality vzdělávacích systémů. Ve Spojených státech a ve většině velkých evropských zemí se výsledky 15letých žáků v PISA pohybovaly pouze okolo průměru zemí OECD nebo pod ním. Šest východoasijských vzdělávacích systémů, které se zúčastnily výzkumu PISA 2003, bylo mezi nejlepšími deseti a bylo úspěšných i v tom, že jen málo žáků zůstává pozadu. Naproti tomu průměrně 20 % patnáctiletých žáků v Evropské unii a více než čtvrtina ve Spojených státech podalo výkon na úrovni 1 (nejnižší úrovni PISA) nebo nedosáhlo ani této úrovně. V rámci OECD jako celku mají žáci z nejhudších rodin v průměru 3,5krát větší šanci, že dosáhnou výsledku na úrovni 1 nebo pod ní, než žáci ze sociálně-ekonomicky nejméně výhodných poměrů.

Velikost třídy: menší nemusí vždy znamenat lepší

Výsledky dokládají, že mezi počtem žáků na učitele a výsledky vzdělávání neexistuje žádný přímý vztah. V Japonsku, Koreji, Mexiku, Brazílii, Chile a Izraeli je ve třídě 30 nebo více žáků, naproti tomu v Dánsku, na Islandu, v Lucembursku, Švýcarsku a Ruské federaci je to 20 nebo méně žáků; ale pouze 2,7 % lucemburských žáků se na matematické škále PISA zařadilo do nejvyšší výkonnostní úrovně na rozdíl od 8,2 % žáků v Japonsku.

Vzájemný vztah učitelů a žáků je rovněž ovlivněn počtem tříd či žáků, za něž je učitel odpovědný, vyučovaným předmětem, rozdělením času učitele mezi výuku a ostatní povinnosti, rozdělováním studentů do skupin v rámci tříd a praxí týmového učení.

Rovnováha pohlaví: studijní výsledky děvčat jsou lepší než studijní výsledky chlapců

Rozdíly v úrovni dosaženého vzdělání mezi pohlavími se posunují ve prospěch žen. U 55–64letých je průměrná délka školského vzdělávání delší u žen jen ve třech zemích, ale u 25–34letých je ve 20 ze 30 zemí OECD průměrný počet let vzdělávání vyšší u žen a jen 2 ze zbývajících 10 zemí (Švýcarsko a Turecko) zaznamenávají rozdíly o více než 0,5 roku ve prospěch mužů.

Míra graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání je u děvčat vyšší než u chlapců v 19 z 22 zemí OECD a ve 3 partnerských zemích, u nichž lze úhrnné míry graduace na vyšší sekundární úrovni vzdělávání porovnat mezi chlapci a děvčaty. Rozdíl ve prospěch děvčat je větší než 10 procentních bodů v Dánsku, Finsku, Irsku, na Islandu, v Norsku, na Novém Zélandu, v Polsku, Španělsku a Brazílii. V Turecku je míra graduace o osm

procentních bodů vyšší u chlapců, zatímco v Koreji a ve Švýcarsku je tento rozdíl menší než jeden procentní bod.

Platy a pracovní zatížení učitelů: smíšený obrázek za země OECD

Platy učitelů s alespoň 15letou praxí v primárním a nižším sekundárním vzdělávání (odpovídajícím základní škole) jsou ve srovnání s hrubým domácím produktem na obyvatele nejnižší na Islandu (0,69), v Maďarsku (0,91), Norsku (0,87), Polsku (0,83) a Izraeli (0,73) a nejvyšší v Koreji (2,37 na primární a 2,36 na nižší sekundární vzdělávací úrovni), Mexiku (2,09 na nižší sekundární úrovni) a Turecku (2,44 na primární úrovni). Ve všeobecném vyšším sekundárním vzdělávání je relace platu učitele k hrubému domácímu produktu nejnižší na Islandu (0,94), v Norsku (0,87), Polsku (0,83) a Izraeli (0,73).

Platy učitelů s alespoň 15letou praxí na nižší sekundární úrovni vzdělávání se pohybují v rozmezí od 10 000 USD v Polsku po 48 000 USD nebo více v Německu, Koreji a Švýcarsku. V Lucembursku dokonce přesahují 80 000 USD.

Platy učitelů vrostly ve stálých cenách v letech 1996–2004 prakticky ve všech zemích, přičemž nejvyšší nárůst byl zaznamenán ve Finsku, Maďarsku a Mexiku. Ve Španělsku v tomtéž období platy na primární a vyšší sekundární úrovni ve stálých cenách klesly, přesto však zůstávají nad průměrem zemí OECD.

Počet vyučovacích hodin učitele na veřejných školách je v průměru 704 vyučovacích hodin, ale kolísá v rozmezí od 1 000 hodin v Mexiku a ve Spojených státech po 534 hodin v Japonsku. Velké rozdíly existují i v rozložení celkové vyučovací doby během roku; učitelé na Islandu například pracují ve 36týdenním školním roce více hodin než učitelé v Dánsku, kde školní rok trvá 42 týdnů. Počet vyučovacích hodin je však jen jedním z ukazatelů zatížení učitelů, to může zahrnovat i značnou dobu věnovanou například přípravě a známkování nebo mimoškolní činnosti.

Žákům ve věku od 7 do 15 let se v zemích OECD v průměru dostává 6 847 hodin výuky, z čehož 1 570 hodin ve věku od 7 do 9 let, 2 494 hodin ve věku od 9 do 12 let a 2 785 hodin ve věku od 12 do 15 let. Čtení, psaní, matematika a přírodovědní předměty zabírají v zemích OECD v průměru téměř 50 % povinného vzdělávacího času žáků ve věku od 9 do 12 let a 41 % času žáků ve věku od 12 do 15 let. V podílu hodin věnovaných čtení a psaní v rámci povinné školní výuky žáků ve věku od 9 do 12 let existují mezi zeměmi velké rozdíly: od 13 % nebo méně v Austrálii, Chile a Izraeli po 30 % ve Francii, Mexiku a Nizozemsku. Velké rozdíly existují i v podílu hodin věnovaných výuce moderních cizích jazyků, a to od 1 % nebo méně v Anglii, Austrálii, Japonsku a Mexiku po 21 % v Lucembursku.

Výdaje na školství: v průměru 5,9 % hrubého domácího produktu v zemích OECD

Výdaje na vzdělávání dosahují v zemích OECD v průměru 5,9 % hrubého domácího produktu, od 3,7 % v Turecku po 8 % na Islandu. Výdaje na vzdělávání na žáka či studenta v typické zemi OECD činí 5 450 USD ročně na úrovni primárního vzdělávání, 6

962 USD na úrovni sekundárního vzdělávání a 11 254 USD na úrovni terciárního vzdělávání. Země OECD vydávají na žáka po dobu teoretického trvání primárního a sekundárního vzdělávání průměrně 77 204 USD. Tyto výdaje se pohybují od méně než 40 000 USD v Mexiku, Polsku, Slovenské republice, Turecku, Brazílii, Chile a Ruské federaci po 100 000 USD a více v Dánsku, na Islandu, v Itálii, Lucembursku, Norsku, Rakousku, Švýcarsku a Spojených státech. Porovnání jednotlivých zemí na terciární úrovni navíc komplikuje poměrně velká rozmanitost nabízených programů. Roční výdaje na studenta na terciární úrovni jsou například v Japonsku přibližně stejné jako v Německu (11 556 USD v Japonsku, 11 594 USD v Německu), průměrná délka terciárního studia je však v Německu 5,4 roku a v Japonsku 4,1 roku, takže souhrnné výdaje na jednoho studenta na terciární úrovni jsou v Japonsku pouze 47 031 USD, zatímco v Německu se jedná o 62 187 USD.

Je třeba upozornit, že nižší výdaje na žáka či studenta nemusí nutně vést k nižší kvalitě vzdělávání. Například výdaje v Koreji a Nizozemsku jsou v případě primárního a sekundárního vzdělávání pod průměrem zemí OECD, přesto ale byly obě země v průzkumu PISA 2003 mezi zeměmi s nejlepšími výsledky.

Výdaje na žáka se na primární, sekundární a post-sekundární neterciární úrovni v letech 1995 až 2003 zvýšily ve všech zemích. V 16 z 26 zemí OECD a partnerských zemí, za něž jsou k dispozici údaje, přesahuje nárůst 20 % a v Austrálii, Irsku, Maďarsku, Mexiku, Nizozemsku, Polsku, Portugalsku, Řecku, Slovenské republice, Turecku a Chile se jedná dokonce o 30 % nebo více. Jedinými zeměmi, v nichž se výdaje na vzdělávání žáka na primární, sekundární a post-sekundární neterciární úrovni za stejné období zvýšilo jen o 10 % nebo méně jsou Itálie, Německo, Švýcarsko a Izrael. Zdá se, že klesající počet žáků není hlavním faktorem, který tyto změny způsobuje.

Na terciární úrovni je to jinak. V 7 z 27 zemí OECD a partnerských zemí, za něž jsou k dispozici údaje, (v Austrálii, České republice, Polsku, Portugalsku, Slovenské republice, Brazílii a Izraeli) výdaje na studenta v terciárním vzdělávání v letech 1995–2003 klesaly, a to především z důvodu zvýšení počtu studentů o více než 30 %. Oproti tomu výdaje na studenta výrazně vzrostly v Irsku, Maďarsku, Mexiku, Řecku a Chile, a to i přes nárůst zapsaných studentů o 34 %, 70 %, 48 %, 93 % a 68 % (v pořadí podle uvedených zemí). Mezi zmíněnými 27 zeměmi OECD a partnerskými zeměmi byly Dánsko, Itálie, Kanada, Německo, Nizozemsko, Rakousko a Turecko jedinými zeměmi, v nichž se počet studentů na terciární úrovni zvýšil o méně než 10 %.

Kdo platí: hlavní náklady nesou veřejné rozpočty, ale financování ze soukromých zdrojů roste

Průměrně 93 % primárního, sekundárního a post-sekundárního neterciárního školství v zemích OECD je hrazeno z veřejných prostředků, ačkoli v Austrálii, Koreji, Mexiku, Německu, Spojeném království, Švýcarsku a partnerském Chile přesahuje financování ze soukromých zdrojů 13 %. V letech 1995–2003 byl počet zemí, které zaznamenaly nárůst podílu veřejných zdrojů na všech vzdělávacích úrovních, stejný jako počet zemí, u kterých podíl veřejných zdrojů poklesl.

V terciárním vzdělávání však podíl soukromých zdrojů celkově roste. V polovině zemí, které poskytly údaje, se zvýšil o více než 3 procentní body a v Austrálii, Itálii a Spojeném království o více než 9 procentních bodů.

Podíl terciárního vzdělávání financovaného ze soukromých zdrojů se pohybuje v rozmezí od méně než 5 % v Dánsku, Finsku, Norsku, Řecku a Turecku po více než 50 % v Austrálii, Japonsku, Koreji, Spojených státech a Chile. Většina soukromých finančních zdrojů pochází z domácností a týká se zejména školného. Jedna čtvrtina zemí školné neúčtuje a výše poplatků u zbývajících zemí je značně rozdílná.

Investice do vzdělání: vysoká návratnost pro ekonomiky i jednotlivce

Vzdělávání je většinou financováno z veřejných zdrojů a různé studie prokazují, že se jedná o dobře investované peníze. Odhadovaný dlouhodobý efekt jednoho dalšího roku vzdělání na ekonomiku se v zemích OECD pohybuje mezi 3 a 6 %. Analýza příčin ekonomického růstu dokládá, že zvyšující se produktivita práce byla od roku 1994 do roku 2004 ve většině zemí OECD nejméně z poloviny důvodem růstu hrubého domácího produktu na obyvatele. Neveškerý nárůst produktivity je způsoben vzděláním, nicméně studie, která použila gramotnost jako měřítko lidského kapitálu, dokládá, že země schopná dosáhnout skóre gramotnosti o 1 % vyšší, než je mezinárodní průměr, dosáhne úrovně produktivity práce a hrubého domácího produktu na obyvatele o 2,5 %, respektive 1,5 % vyšší než u ostatních zemí.

Vzdělání je dobrou investicí rovněž pro jednotlivce. Jelikož primární a většina sekundárního vzdělávání jsou povinné, týká se toto „rozhodnutí o investici“ zejména problému, zda pokračovat v dalším vzdělávání. I přes rozšířený názor o „inflaci titulů“ a devaluaci kvalifikace může investice do získání univerzitního vzdělání, je-li podstoupeno jako součást počátečního vzdělávání, dosáhnout míry vnitřní soukromé návratnosti až ve výši 22,6 % (určuje se porovnáním předpokládaných budoucích výdělků se soukromými náklady na studium), přičemž všechny země vykazují vnitřní míru návratnosti vyšší než 8 %. Významné jsou však i nepřímé přínosy – mnohé národní analýzy poukazují na existenci pozitivního příčinného vztahu mezi dosažením vyššího vzdělání a lepším psychickým a fyzickým zdravím.

Vzdělání však neruší příjmovou nerovnost mezi pohlavími: pro danou úroveň dosaženého vzdělání ženy obvykle vydělávají jen 50 až 80 % toho, co muži.

Vliv demografických změn

Ve 23 ze 30 zemí OECD a v Chile bude velikost populace ve věku odpovídajícím povinné školní docházce v dalších deseti letech klesat. Tento trend je nejdramatičtější v Koreji, kde se předpokládá pokles věkové skupiny 5–14letých o 29 %. Také u věkové skupiny 15–19letých se v České republice, Polsku, Slovenské republice a Ruské federaci předpokládá pokles o 30 % nebo více.

V některých zemích došlo k poklesu již dříve. Například velikost věkové skupiny 20–29letých se ve Španělsku v následujících 10 letech sníží o 34 %.

Budeme-li pro názornost předpokládat, že míry účasti a výdaje na žáka či studenta zůstanou na svých současných úrovních, povedou populační trendy ke snížení celkové výše výdajů na vzdělávání ve všech zemích OECD kromě čtyř a v Chile, což patrně umožní zvýšit míry účasti nebo průměrné výdaje na žáka či studenta v těchto zemích. Naopak demografické projekce pro Spojené státy poukazují na relativně silný růst v následujícím desetiletí, což může vyvolat vyšší tlak na financování.

© OECD 2006

Tento souhrn není oficiálním překladem OECD.

Reprodukce tohoto souhrnu je povolena, jsou-li uvedena autorská práva OECD a název původní publikace.

Vícejazyčné souhrny jsou překlady výtahů z publikací OECD původně uveřejněných v angličtině a francouzštině.

**Jsou zdarma k dispozici v internetovém knihkupectví OECD
www.oecd.org/bookshop/.**

Více informací získáte na Odboru pro legislativu a překlady OECD,
Ředitelství pro veřejné záležitosti a komunikaci (OECD Rights and Translation unit,
Public Affairs and Communications Directorate).

rights@oecd.org

Fax: +33 (0)1 45 24 99 30

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal
75116 Paris
France

Navštivte naši internetovou stránku www.oecd.org/rights/.

